

ITA ET NUNC. — q. d. Ut olim Ismael ironice
tusit cum Isaac, eum vexando et persequebatur, ita
nunca Judei Christum regem libertatis iriserunt,
varaxerunt, crucifixierunt, ejusque libertos Chris-
tianos pertinaci odio persecutur, ut iam vos
Galatas vexant et persecutur, ut sibi subjiciant,
pessimum atque perverstant, Ita Ambrosius,
Anselmus. Vide Hieronymum et clarissime Ru-
pertum in Gen. xxi. 9.

30. **SED QUID DICIT SCRIPTURA?** EJICE ANCILLAM.
—Sunt verba Sar^e, Genes. XXI, quibus peti ab Abraham marito, ut ejiciat Agar cum Ismaele exante suum Isaac: quod licet Abraham ageretur, Deus tamen hie verba et postulata Sar^e probat, jubetque Abraham, ut sare in illis obsequatur, tum quia in se aqua erant ei justa, tum ob typum et significacionem futurorum: vo-

Expusio
Isaiaclus
ex domo
Abrahe
typus
fuit re-
probatio-
nis Ju-
dorum
cum quia illi se aqua erant et justus
tum ob typum et significationem futurum : vo-
lebat enim Deus haec operationem et Ismaelis
ex domo et hereditate Abrahame, significare, par-
modo repudiandam a Deo Synagogam cum Ju-
deis, eosque benedictione, iustitia, amicitia,
clemens et hereditate Dei expelliendos esse , quia
Christum et Christianos perspiciuntur. Ita Patres
jam citati.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit urgore Galatas, ut jugum legis veteris non admittant, ne expertes fiant fructus et iustitiam Christi, in quo nec proderit circumspectio, nec praeceptum, sed fides quae per charitatem operatur.
Hinc secunda, vers. 13, vocat eos ad libertatem Christianam, eamque simili esse docet in charitate et spiritu, itaque a priori epistola parte, scilicet dogmatica, transit ad alteram, puta ethicam.
Iude tertio, vers. 17, docet carnem concupiscere adversus spiritum, et contra : atque tam carnis quam spiritus opera recenset.

1. State, et nolite iterum jugo servitutis contineri. 2. Ecce ego Paulus dico vobis : quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. 3. Testifico autem rursus omni homini circumsidenti se, quoniam debitor est universa legis facienda. 4. Evacuatis etsi a Christo, qui in lege justificamini : a gratia existidis. 5. Nos enim spiritu, ex fide, spem iustitiae expectamus. 6. Nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium : sed fides, quæ per charitatem operatur. 7. Currebatis bene ; quis vos impedivit veritati non obdire ? 8. Persuasio hæc non est ex eo, qui vocat vos. 9. Modicum fermentum totam massam corrupit. 10. Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapitis : qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicumque est ille. 11. Ego autem, fratres, si circumcissionem adhuc prædio, quid adhuc persecutionem patior? Ergo evanescunt est scandalum crucis. 12. Utinam et abscedantur qui vos conturbant. 13. Vos enim in libertatem vocati etsis, fratres : tantum ne libertatem in occasione defisi carnis, sed per charitatem Spiritus servite invicem. 14. Omnis enim lex in uno sermone impletur : Diliges proximum tuum sicut teipsum. 15. Quod si invicem mordetis, et comeditis : vide ne ab invicem consummamini. 16. Dico autem : Spiritu ambulare, et desideria carnis non perficiens. 17. Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem.

Nota : Pro eo, quod habet Paulus : « Non erit heres filius ancille cum filio liberæ; » Sara in *Genesi* dixit : « Non erit heres filius ancille cum filio libere, sed sicut sumus sicut erit. » Scriptura redit Paulus, idque ad majorem energiam et antithesin : Isaac enim solus mansit heres, quia liber et filius liberæ; Ismael vero expulsi fuit, quia servus et servie filius, invictus ac persequebat fratrem suum libertum, ideo quae herederet Isaac.

Sic allegorice Christiani, quia liberi, sunt heredes benedictionis et justitiae Abrahæ; Iudei vero ab ea repelluntur, quia servi sunt invidentes, et Christum Christianosque persequentes, qui liberi sunt, ideoque heredes; idque hic volunt significare Paulus, ideoque Isaac non vocavit Isaac, sed filium liberæ.

31. QUA LIBERTATE CHRISTUS NOS LIBERAVIT. —
Pro liberavit Tertullianus legit, manumisit, q. d.
Non nostris meritis, prospicio, talentis, sed Christi
gratia tribuendum est, quod simus filii novi Testa-
menti et Ecclesie quasi liberæ, liberi, et libe-
rati ex veteri legis, Testamento et Synagoga quasi
ancillæ servitio.

COMMENTARIA IN EPISTOLAM AD GALATAS, CAP. V.

hec cum sibi invicem adversantur: ut non quaecumque vultis, illa faciat. 18. Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. 19. Manifesta sunt autem opera carnis: quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, 20. idolorum servitus, veneficia, iniuricitæ, contentiones, æmulationes, ira, rixæ, dissensiones, sectæ, 21. invidiae, homicidia, erubritates, commessationes, et his similia, quæ predico vobis, sicut prædicti: quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. 22. Fructus autem Spiritus est: charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, 23. mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Adversus hujusmodi non est lex. 24. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum virtutis et concupiscentiis. 25. Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. 26. Non efficiamur inanis gloriae cupidi, invicem provocantes, invicem invidientes.

4. STATE. — firmi et constantes persistite in fide et libertate Christi, de qua praecessit in fine cap. preced. Imo Graecia, Ambrosius, Syrus, Augustinus, neuctant state cum ultimis verbis cap. precedent, sieque ordiuntur hoc caput: *τὴν ἀπόστολον* (hanc enim notam illationis habent Graeci), *καὶ οὐδὲν παρεπιδίως σύνταξις, hoc est libertate igitur, oua Christus non liberavit, state.*

NOLITE ITERUM JEGO SERVITUTIS CONTINERI. — q. d.
Olim servisisti idolis et demonibus, cur iterum
servire vultis, non idolis, sed umbribus et crassissi-
ornerosissimis ceremonias legis Moysi? Pro-
contineri greci est *biēzēs*, id est, ut Vatibus, ne
implicemini; Erasmus, ne *illagēmātū*, q. d. Ju-
dæiantes ad legem vos quasi ad relia et laqueum
pellunt, risque vos illaqueant, se ita implicant,
ut vos et tamen varii simusse legi preceptis
et ambigibus expedit et extricare non possitis.

2. SI CIRCUMCIDIAMIN, CHRISTUS VOBIS NOBIS PRO-
DERIT, — si circumcisumne apprehenditis, ut
necessarium ad salutem, si spem iustitiae et sa-
lutis in ea ponitis, Christus, id est Christi redemp-
tio, fides, gratia, baptismus, religio, scilicet Christianis-
mum ipse, nihil vobis proderit. Hoe autem
videmini facere, o Galate; hocque vobis Judai-

zantes persuadent: cum enim sitis Gentiles, et in gentilismo baptizati, factique Christiani, ex baptismis circumcismum adjungitis? nullam sane justam aliam causam hinc vestro facto praetere potestis, nisi quod putatis circumcisionem ad iustitiam et salutem prodesse, nec baptismum quod eum sufficeret; nec enim praetere potestis quod Iudei praetextum, videlicet ad honorem sive legis et genitis adhuc se circumcidere: hic enim adhuc iustus est titulus et causa servandae legis, modo salvi sunt in ea non ponant. Ita Anselmus.

TESTIFICOR (*parcere*, contestor quasi testis filidissimum et verissimum, immo quasi vester Apostoli deminutio) OMNI HOMINI CIRCUMDICTI SE, QUONIAM DEBITOR EST UNIVERSAE LEGIS FACIENTE, — quia per circumdictionem adscribi se curial militis Ecclesieque Iudaice; ac illam illiusque leges et onera, sponte sua subiit, amplectitur et profiteatur; est enim circumdictus tacita legis veteris onerissimae professio, quoadmodum baptismus et professio leuis novae et christianissimi. Ita An-

solus et alii. Est nova ratio petita ab obligatio-
nem tot onerum legis pene importabilium, g. d.
Ut quid circumdeimini? ut quid leges veteres
tam multas, tam duras, tam molestas suscipitis?
ut quid sponte jugum hoc induitis? quid enim
alius est circumcisio, quam harum legum et
horum onerum spontanea suscepisti et obligasti?

4. EVACUATI ESTIS (scilicet per vos ipsos, vos
quae evacuasti) VOS A CHRISTO, — id est a Christi
redemptione, gratia, salute omnique efficacia et
influxu meritorum eius, ut amplius nihil boni in
vos influere et derivare possit, sed vos omnibus
suis beneficiis quasi vacuos relinquit.

QUI IN LEGE JUSTIFICAMINI (id est, qui justitiam ex circumcisione aliquis legis operibus queritis. **Udo explicans subdit,**) **A GRATIA** (id est a gratia iustificatione, quare per Christi fidem et gratiam in baptismō adepti es) **EXISTIMIS;** — quia scilicet gratia Christi, diffidendo illi, et ad legendū recurrendo, fuisse et ingrati et injuri, ut propter injuriam hanc gravem et moriferam, Christus gratiam suam et justitiam datam vobis subtraxerit.

*Nota: Κατεργάσαντε, id est evacuati estis, passum est, sed hic accipitur in conjugatione et significazione *litigant*, ut scilicet passionem ab eodem agente significant, sive actionem reflexam in seipsum, in qua idem est agens et patiens; q.d. Evacuati estis a verbis ipsis, ipsi vos evanquistis.*

Hinc secundo, dicit a Christo; sicut enim
putes ruderibus obrutis, ab quis evanescat et
exhaustur: ita vos Christo Christique gratia af-
ficiens pleni, jam eum et cordibus vestris evanescat
et exhaustus, itaque fructum omnem passionis
et redemptiois Christi perdidisisti et abjecisti.
Rursum et evanescat estis a Christo, quia Christus
in sua Ecclesia ante vas continebas, jam ab ea
non repectis et quasi evanescat. Unde Graecum *az-
zeptinum* plane et clara verbi possit, abbet estis a
Christo et christianismo, id est non estis amplius
christiani: et ut Surus veritatem decivistis a Christo.

Posset secundo, per hypallagen accipi cum Vatable, «evacuanti estis a Christo, » id est Christus evacuatus est a vobis, q. d. Christus factus est vobis vacuus, id est otiosus inefficax, invilis et

quasi enerfatus (hoc enim est καραράτης, illicet respondens hebreum γέρων), Christi labor vos bis inanis est et cassis, Christi passio et redemptio in vobis est irrita, quia vim nullam, nullam efficiaciam nullumque fructum, hoc est nullam gratiam in vos transfundit; vacant in vobis Christi insignia, nomen et dignitas Christiani: ergo vel postulat charitatem: non ergo est sola, que charista ponit, legem ambit; vel, si retinere vultus, valedicte legi: alterutrum enim vacet necesse est. Similis hypallage in hoc eodem verbo Graeco est Rom. vii, 5, ut ibi dixi.

5. NOS ENIM SPIRITU EX FIDE SPEM JUSTITIE EXPECTAMUS. — Probat Judaizantes, qui justificari volunt ex lege, excidisse a Christo et christianismo, nec esse amplius Christianos: quia « nos » inquit, qui veri et puri Christiani sumus, non ex lege, circumsezione aliisque corporibus ceremoniis, sed « spiritu », id est per spiritum gratiae et charitatis, « ex fide », scilicet Christi, acceptum, et spem justitiae, id est justitiam sperataam « expectamus. »

Fides
quonodo
perfundit
ad spem
perpetua
punctum
non
sciat?

Charita
tribus
trahit
vis sim-
ilaria
dei et
celaria
virtutum
bus.

vers. 6.

Nota: Vocal spiritum ex fide, quia fides est, quae hominem excitando ad spem, plementum et operationem, impetrat spiritum gratiae Dei quo justificatur. Rursum, « spem justitiae » aliqui accipiunt gloriam aeternam, quam speramus per justitiam nostram adipisci. Secundo et melius, per hypallagen « spem justitiae » explices justitiam, id est speratum, q. d. Justitiam, quam omnes speramus, quam omnes habemus in ipsis, ad quam omnes amhelas, illam Judei expectant ex lege carni, sed falso: nos vero Christiani vere illam expectamus, querimus et accepimus ex spiritu, quem accepimus ex fide Christi.

6. NAM IN CHRISTO IESU (in Christi doctrina, Ecclesia, religione, id est in christianismo, iuxta Can. 37) NEQUE CIRCUMCISIO ALIQUID VALET (supple, ad justitiam, Christianamque, hoc est sanctam et beatam vitam), NEQUE PREPUTIUM (id est neque judaismus, neque gentilismus: vide quam deprimat judaismus, cum ei gentilismum apparet: ita Chrysostomus): SE FIDES QUE PER CHARITATEM OPERATOR, — id est fides non sola, nec inanis et otiosa, sed non charitate perfectur, ut veritatem Syrus, et in charitatis opera se diffundit, qualifuit fides Magdalene penitentis, Christique pedes laevium albus: nam fides, qua charitatem et opera non habet, fides est diabolus, non Christianorum, ait Anselmus. Quod notent Nonvantes, qui soli fidei justitiam arrogant. Quocirca hoc syllogismo hinc deducto noster Campianus, tuus Anglico martyr (ut habet ejus Vita), in carcere disputans cum lutheranis, eos convicit: Fides quae modo valet coram Deo ad justitiam Deique amicitudinem, sive in qua est vis et valor justificandi, est illa, teste Apostolo, que per charitatem operatur, ideoque charitati plane unita et conjuncta est; atque fides sola justificans quam statuum Lutherani, non est fides que per charitatem operatur; presupponitur enim ab his esse sola, ideoque a

CURRERATIS DENE, — in vita et doctrina Christiana, quasi in via et studio ad aeternam gloria consequendum bravum.

QVIS VOS IMPEDIVIT (greci διεῖσθαι, id est interpellavit a cursu hoc, eumque incidit; S. Anselmus legit, quis vos fascinavit?) NON OBEDIRE (ut a cursu aversi, eumque reflectentes, non obedire) VERITATI, — doctrina Christi et Christianae: sed delaberimini et decurreritis ad errores judaismi? Notat Hieronymus in vetustis codicibus non inventis non obediere veritati, et sine eo sensus plene sibi constat.

NEMINI CONSERVETIS, — Judaizanti scilicet, volendi vos pellicere a cursu Evangelii ad judaismum. Sed nota: Hec verba delenda sunt; delect enim ea Biblia Romana et Graeca.

8. PERSUASIO NEC (qua vobis persuasum est, aut potius qua Judaei, qui vos in cursu Christianae vite impediunt, vobis) persuadere conantur,

legalia necessaria esse Christiano ad salutem.) Qui AUTEN CONTURBAT VOS (judaismum novasque sectas inducendo, itaque totam Ecclesiam vestram turbando et lacerando), PORTABIT JUDICIUM, — id est penam et vindictam Dei, quam scilicet Deus acerrimus heresum vindex justo suo iudicio illi infliget; est metonymia: *Judicium*, id est condemnationem et penam iudicio et iudicis sententia interrogata.

9. MODICUM FERMENTUM TOTAM MASSAM CORRUPTIT. — Graece πολὺς ζυγὸς φύρα τρυπή, id est, ut Hieronymi Commentarius vertit, modicum fermentum conspersione (id est farinam conspersam et subactam, cum vulgo pastum vocant) fermentat, hoc est sui acrem imbutit, inficit, corruptit et acidum facit. Est adiugum significare parvum aliquicis partis vitiū, totum pervadere ad depravare; unde ad varia aptari potest. In fine Cor. cap. v, vers. vi, aptat illud fornicari, qui quasi fermentum totam Corinthiorum Ecclesiam seu exemplo et infamia aspergebatur et corruptebat: ita et hic aptat Judaizantibus, q. d. Modicum fermentum, » etc., hoc est, pauci Judaizantes et errantes totam Ecclesie vestre, o Galate, multitudinem corruptunt: de hisce enim Judaizantibus agit in precedentibus et sequentibus vers. 7, 8, 10 et 12. Ita Anselmus et Hieronymus qui ait: « Arius in Alexandria una scintilla fuit, sed quia non statim oppressa est, totum orbeum ejus flamma populata est: qui seruo erorum uti cancer serpens in corpore, et unius pecudis scabies totum comaculat gregem. »

Secundo, recte ad valde apte hoc adiugum accipi potest de ipsa doctrina et errore Judaizantibus, q. d. « Modicum fermentum, » etc., id est modicus, imo unus error in fide, qualis est hic de servandis legalibus, totam fidem substantiam, ipsam religionem ac Christianismum overflit; vel, ut magis precise et proprii Chrysostomus et Theophylactus, modicum fermentum est circumcisio, qua sola, si cam recipias, in perfectum judaismum vos trahi, scilicet fermentum, licet modicum, totam massam ad se rapit, et in suum saporem ac acrem transmutat: de circumcisione enim egit vers. 2, 3, 6, et de ea dixi vers. 3, quod qui se circumcidit, debitor est universae legis: videntur enim Judaizantes praecipue Galatis circumcisio persuasum, quasi rem modicam et levem, se tacuisse reliqua legis onera, que circumciui subiungunt et profitebantur. Unde a hi deget Paus, dicitque circumcisio esse possessionem totius judaismi, totiusque christianismi corruptionem, uti fermentum exiguum massam totum infici et corrupti.

10. CONFIDO IN VOBIS (id est de vobis) IN DOMINO (in clementia et gratia Domini, quod ipse vos in fide Christi, ad quam vos vocavit, stabiliter, quo fieri) QUOD NUH ALIUD SANCTIETIS, — id est quod non creditis aliud scilicet, quam quod a Domino per os meum accepistis, et edocit estis de lege et liberate Christiana; non sequentini novitios doctores novasque eorum persuasiones (1).

(1) Rectius: Ego de vobis in Dominum confide, vos, haec

Dens
scribi-
mus ha-
reum
Vnde.

11. EGO AUTEM, FRATRES, SI CIRCUMCISONEM AD. Ver. 14.
HUC PREDICO, QUID ADHUC PERSECUTIONE PATER?

— Fingebant Judaizantes Paulum apud Judaeos judaizare, apud Gentes judaismum impugnare: hoc figuratum hic refellit Paulus: Cur enim, inquit, Judei tam acerbis odio me persecuntur, nisi qui publice contrarium doceo, et ubique Evangelium stabilio, circumcisionem tollo et abo- leo quantum possum? Rursum,

ERGO EVACUATUM (καρίζεται, aboliitum est) SCANDALUM CRUCIS, — q. d. Si ita est de me, ut ipsi fingunt, ergo non est quod ipsi scandalizentur in cruce Christi, quam predico: crucem enim et ipsi admittunt, voluntque videri Christiani, modo simili, cum cruce Christi lex Mosis admittatur. In me et puri Judei, qui non nisi pro judaismo pugnant, non adeo curant predicationem crucis, nisi qui per illum evenerit lex et judaismus; adeo ut, si crucem cum judaismo combinareret et predicarem, me non persecuerentur. Jam vero Paulus cum ita in mea predicatione crucis Christi se- curus erit, et offendendur, patet me passim et aperte docere, per crucem Christi legem esse abolitam, atque ex cruce, non ex lege nos ius- tificari, ideoque eos milii tam esse infenos, ma- ubique insectari, quia scilicet ita predico crucem Christi unam et solam viam et medium ad justi- tiam et salutem, ut tollam legem et circumcisio- nem.

12. UTINAM ET ASCENDANTUR QUI VOS CONTUR- Vers. 12.
BANT. — « Ascendantur, » scilicet ab Ecclesia, Ecclesieum consorlio, ne quasi fermentum totum Ecclesiam corruptunt: sic enim fornicarum ab Duplex
Ecclesia abscondi jussit, I Cor. v, 3. His sensu huic loci sensu.

Alliter tamen Ambrosius, Chrysostomus, Theo- phylactus, Hieronymus, Augustinus et alii, q. d. Utinam executare omnino membro genitali, cu- jus occasione delinquunt, dum se et vos circum- cideant volunt!

Dices: Quomodo Apostolus mala Judaizantibus impetratur? hoc est enim contra charitatem, ac indicium animi impatiens et vindictae cupiditatis. Tam enim detestanda, ait Hieronymus, est ab- sessiois passio, ut et qui invitis eam intulerit, legibus publicis puniat, et qui seipsum castra- verti, infamis habeatur. »

Respondet primo Hieronymus, Apostolum ut hominem hoc ex passione dixisse; sed absit non respon-

max perfecta Epistola, nihil aliud esse sensuros, qua- quod hancen vocati.

ad modo ab Apostolo, sed et a Spiritu Sancto, haec
passio maledicentie.

Unde aliam responsum addit Hieronymus,
scilicet non ex odio, sed partim ex zelo justitia
(quomodo S. Petrus Simoni Mago, *Actor.* viii,
20, et Eliseus pueris se irridentibus maledixit,
IV *Reg.*, ii, 24), partim ex amore exsecutione eis
impreatum esse, ut scilicet in eo quo peccant,
scilicet in sua circumcisione puniantur, et puniri,
haec ignominia corrugant et emendentur.

Respondent tertio, S. Chrysostomus et Theophylactus, non esse maledicentem, sed asty-
mum et licentiam: Apostoli enim festiva urbanitate
jocatur in circumcisos, q. d. Si volunt, non
solum circumcidantur, sed et exsecutentur.

Quarto, S. Augustinus et Anselmus putant non
esse maledicentem, sed benedictionem, q. d.
Utinam Judaizantes spadones fiant et castrant se
spiritualiter per castitatem et continentiam propter
regnum celorum, ut sic desinat cogitare et
predicare Iudeacae circumcisum, incipiant
que crelum ac celestia cogitare, et ad ea per le-
gem et consilia Christi tendere. Inter has quatuor
responsiones secunda planior est et solidior.

Denique hinc Origenes castravit se, ne conce-
pientias motus ejus castitatem turbarent: sed
perperam, ut recte Chrysostomus. Nec enim haec
est mens Apostoli, nee membra corporis, sed vita
rescandunt: aliquo et oculos et aures et lini-
guam resarcere licet. Addit, haec castratione
membrum, non concupiscentiam truncari: haec
enim in castris sepe etiam magis, quam in vi-
ris, ut docet S. Basilus, lib. De Virginitate, in
turpia desideria et tactus inadsecund. Unde Eccl.
xx, 9, dicitur: «Concupiscentia spadonum trun-
git juveniles»; et cap. xxx, vers. 31: «Vi-
dens oculis, et ingemiscens, sicut spado con-
pictens virginem et suspirans.»

Qui vos conturbant. — Oi avarezies, id est, ut
Chrysostomus, qui vos statu, scilicet libertatis,
Evangelii et christianismi dimovent et labefac-
tant. Ambrosius legit, qui vos subvertunt.

13. Vos ENIM IN LIBERTATIBUS VOCATI ETIS, — ut
per Evangelium stili liberi ab onerosa et inutili
servitudo tot legalium ceremoniarum: hac enim
est libertas Christiana, quam tota epistola oppo-
nit servitudi Iudeacae.

Vide ergo quam contra mentem Apostoli haec
torquent Novantes, dum volunt Christianos esse
liberos ab omni lege positiva, id est non debere
obedire Prelatis et magistratibus, ac consequen-
ter nec parentibus: hoc enim est contra legem
naturae et decalogi, que jubet honorari patrem
et matrem, estque exercere omnem politiam, om-
nen rempublicam, omnem ordinem hierarchi-
cum, omnem societatem et convicuum huma-
num: cum nulla unquam gens fuerit quantumvis
barbara, que non suos habuerit magistratus,
quorum legibus et directione se subieceroit. Vide-
bant enim omnes alter pacem et quietem publi-

cam servari non posse, nec gentem posse subser-
tere. Si enim semel persuasum sit hominibus, le-
gem Prepositorum sive curvum, sive ecclesiastici-
orum, non obligare in conscientia, sed tantum
ad ponam in foro exteriori luendam, liberrime
homines legem violabunt, quandocumque puta-
bunt id se vel secreto, vel impune facturos. Unde
Christus, Paulus et Apostoli passim jubent Chris-
tianis, ut obedient Casari et magistratibus etiam
infidelibus, non modo propter eorum iram et vin-
dictam, sed etiam propter conscientiam, Rom.
xiii, 3. Vide *Can.* 19.

Dices: Saltana a pari Christiani cum sint liberi,
non debent gravari tot canonicibus et legibus,
quia aliquo par subeunt onus et parem servitu-
tem, atque si subjecerent tot legibus veteris
Testamenti.

Respondeo non esse paritatem: Primo, quia
pauciores longe sunt leges Ecclesiae que popu-
lum spectant; omnes enim ad quinque Ecclesiae
precepta revocantur: canones vero, qui clericis
rurum vitam, mores ac ritus spectant, plures sunt;
sed nemo eos subire cogitur, nisi qui sponte sua
vult fieri clericus; et Pontificis ac Episcoporum
est providere, ne nimis multa edantur canones et
censure, sed potius contrahantur: quod multi
viri cordialiter exceptant ne nimis grave jugum, quale
fuit Iudeorum, clericis imponatur, illorumque
conscientiae illaqueantur. Secundo, quia leges ve-
teres onerosiores erant ac difficillores, ut patet
in tot sacrificiis et lustrationibus. Tertio, quia
umbrae erant legum novi Testamenti; haec ergo
faciliores in illarum locum succedunt, et tolerabilis
est veritatis, quam umbris servire. Quarto, ve-
leres leges inutiles erant, quia internam pietatem
et justitiam non promovebant, sed populum continebant, ne ad idola et idolatriam
defuerit, ut passim docent Patres: leges vero
Ecclesiasticae ad spiritum devotionis, pietatis,
charitatis etiamdum feruntur et ordinantur, ut
patet ex lege jejuni, lege audiendi Sacri, lege
confundi et communicandi.

TANTUM (scilicet cave, et provide) DE LI-
BERTATE (hanc a Iudeis ceremonia) IN OCCA-
SIONEM DETIS CARNIS, — ut occasione huius liber-
tatis volentes (ut fit et ut jam faciunt Novantes)
nimium cam extenderit, libere ruatis in omnia
carnis desideria, ut caro, et carnalis concupis-
centia ex hac libertate occasionem accipiat plura
concupisciendi, magisque suas concupiscentias
expundi. Unde Graeca clarus habent *της εργας*, ne
carni, supple, detis occasionem, libere scilicet
quidvis concupisciendi, et carnaliter vivendi,
quasi jam libera sit, nullisque preceptis tena-
tur, sed velut equus indomitus facere possit quid-
quid libuerit. Ita Hieronymus.

Sed PER CHARITATEM SPIRITUS SERVITE INVICEM. —
Vocem spiritus non habent iam Graeca, nec S. Au-
gustinus, nec Hieronymus; recte tamen additur,
ut opponatur tum carni, tum ceremonialis legis.

Legis jugum, inquit Chrysostomus, de-
traxisset, ne subsilirent, aliud illis imponit jugum,
mirum charitatis, illo quidem validius, sed
multo levius ac iucundius, » q. d. Nolo vos ser-
uire ceremonialis, nec carni, sed ab eis esse libe-
ros, ut servatis invitum per spiritum charitatis;
et ex spirituali charitate alter alteri succurrat,
opifetur, serviat. Charitas spiritus opponitur
charitati carnis, quam obscenae et infames Adama-
tiae alike carnales jactant et exercunt.

Notat primo Chrysostomus, Apostolum hic tan-
gere malum, puto erroris et schismatis, radicem, eur
scilicet aliqui Galatarum alios ad judaismum
abducere voluerint, fuisse arrogantium et domini-
nandi studium: illi hic adhibet remedium,

Autor solvit
Latinum, sicut
legis jugis
carneam.
Lexis Testa-
menti gravior
lego ne-
va ob
gatior
rationale.

scilicet charitatem, q. d. «Quoniam dum alii alii
vultis dominari, disseti fuitis, servite vobis in-
victum Spiritu Sancto, qui suadet et monet vos ut
spiritualiter vivatis, spiritualia virtutum opera;
orationis, fidelis, spei, charitatis, misericordie,
pietatis edat. Hunc Spiritum copiosum et ve-
lud ambulante, et obsequente, ac ferventer co-
operando, angelice scilicet vivendo, ignea chari-
tate et zelo predicando, discurrendo, laborando,
patiendo, salagendo omnes trahere ad Christum
et salutem, hunc Spiritum in dies magis auxerant
et accederent. Quo jam abiit illi spiritus? Ac-
cende, Domine Jesu, illum ignem in nobis quem
venisti mittere in terras, volvistiqe vehementer
Christianis libertas est.

Notat secundo Chrysostomus non dici, amate,
sed seruite, quia charitas liberos facit servos non
coactionis, sed charitatis, ut ex charitate qui ea
flagrat, ad infinita et servilla obsequia quibuslibet
preseruerit, afflictus, aegris et pauperibus, exhibenda se demittat: quae servitus spontanea et
sancta, non servitus, sed ingenua et ambienda
Christianis libertas est.

Nota tertio: Commoda transitione a libertate

legis ad libertatem carnis transit ad alteram epis-
tolae partem, id est, a dogmate ad ethicam et

mores Galatarum compendentes.

44. OMNIS LEX (scilicet proximum spectans,
qua, ut precessit, per charitatem servir invi-
cem) IN UNO SERMONE IMPLERET: DILIGES PROXIMUM
TUNC Sicut TEIPSUM. — Patet ex dictis Rom. xiii, 8.
Aliter S. Augustinus, lib. VIII *De Trinit.*, S. Tho-
mas, Anselmus, q. d. Omnis lex est de charitate vel
Charitas Dei, vel proximi: charitas autem proximi indi-
cat, includit et propinquum charitate Dei: propi-
tatem Dei non amandus est proximus; ergo qui
inclusus, diligit proximum, et impleret legem, qua dicit:
«Diliges proximum», etc., diligit et Deum, im-
plete legem, qua dicit: «Diliges Dominum
Deum tuum», etc.

Vers. 45. SI INVICEM MORDETI, ET COMEDITIS (Ambro-
sius pro comeditis, legit, criminatis, q. d. Si invi-
ceme roditis et laceratis detractionibus, oditis,
calumniis, invidiis), VIDETE NE AB INVICEM CON-
CUPISCENTIA SUMAMIN. — Sciat enim duo canes rixantes,
in detrac-
tationis
malis, duo obrectatores, duo rixantes invicem, imo
seipso ipsi confluunt. Ver Poeta:

Justus invicia nihil est, que protinus ipsum
Auctorem rodit ex cruxque suum.

Ideoque
In invicem
sunt
malis.
Invictus
Sicili non inveneri tyranni
Tormentum mihi.

Vide invicem proprietas, quas numero Pri-
lipps, i, 18. Sapienter et pie S. Augustinus, in *Gen-
tantis*, num. 179: «Homini, ait, religioso parum
esse debet inimicities non excire, vel excitare
male loquendo, nisi etiam eas extingue studeat bene loquendo.»

16. Dico AUTEM (q. d. Epitome, fundamentum, v
radix, caput et summa totius Epistole, men-
scriptio eius est haec): SPIRITU AMBULATE, — non
lege, non carne, q. d. Radix omnis vestri mali
est defectus spiritus: si enim eum haberetis, ex-
cluderetis tam legalem quam carnalem vitam.

SPIRITU AMBULATE, — vilam, actiones et mores
institute secundum dictamen, instinctum, im-
pulsum Spiritus ac gratia immisso et indite vo-
bis a Spiritu Sancto, qui suadet et monet vos ut
spiritualiter vivatis, spiritualia virtutum opera;
orationis, fidelis, spei, charitatis, misericordie,
pietatis edat. Hunc Spiritum copiosum et ve-
lud ambulante, et obsequente, ac ferventer co-
operando, angelice scilicet vivendo, ignea chari-
tate et zelo predicando, discurrendo, laborando,
patiendo, salagendo omnes trahere ad Christum
et salutem, hunc Spiritum in dies magis auxerant
et accederent. Quo jam abiit illi spiritus? Ac-
cende, Domine Jesu, illum ignem in nobis quem
venisti mittere in terras, volvistiqe vehementer
Christianis libertas est.

47. CARO CONCUPISCIT ADVERSUS SPIRITUM. — Hinc Vers. 17.
Manichei voluerunt in homine duas esse animas: una
spiritualiter et bonam, a bono Deo datum;
secundum carnalem et malam, a malo Deo. Phi-
losophi nonnulli voluerint in homine duas esse animas:
una sensitivam, qua cum bestiis sentit,
comedit, general; secundam rationalem, qua
cum angelis ratioinatur et intelligit: hoc enim
videtur arguere appetitus et operationes
in eodem homine.

Verum nota primo: Certum est tantum in ho-
mine unam esse animam rationalem, sed quae
similiter eminenter continet animam vegetativam
et sensitivam. Unde in seipso habet utrinque poten-
tias, appetitus et functiones; ergo non mirum
in eadem anima esse appetitus contrarios, eos-
que ferri in contraria objecta, si quis presentibus
excitari et irritari: quia anima hominis virtute
duplex est, imo triplex.

Nota secundo: «Caro» metonymice significat
concupiscentiam, que in carne, quasi filius in
figurina et luto, suas ideas et imagines imprimit,
sua desideria excitat, et format causas, ut dixi
Can. 34.

Nota tertio: Concupiscentia hec non tantum
residet in appetitu sensitivo, scilicet in concupis-
cibili et irascibili, sed etiam rationali, ut docet
S. Augustinus, lib. VIII *Confess.*, cap. v. Nam si quis
in concupisibili excitat appetitum gule et vene-
ris, in irascibili appetitum invicem, ire, rixae; ita
in rationali, id est in voluntate et ratione, sus-
cipit.

Una tan-
tem
laminas
animas
contra
Mani-
ches et
alios
Philoso-
phos.

Omnia peccata vocantur. Apostolus opera carnis est quare?

citat appetitum excellentiae, curiositatis, vanae scientiae: omnes enim potius per peccatum originale hoc concepientie fermento infecti sunt; dicuntur tamen caro, vel carnalis appetitus per synedochem a potiori parte, quia hic est potissimum, creberissimum, vehementissimum appetitus in homine, qui fere semper carnales concepientiae motus in eo suscitat. **Ilici opera carnis**, id est concepientiae, vocal hic apostolus non tantum fornicationem, abrietates, commissationes, quem vere carnalis sunt opera appetitus sensitivi et carnalis; sed etiam idolorum servitutem, invicias, etc., quae sunt opera spiritualia, id est mentalia appetitus rationalis: hec, inquam, vocat opera carnis, id est concepientiae, que residet non in appetitu sensitivo, sed rationali.

Nota quarto: «Caro concepientie aduersus spiritum, » quia carnalia concepiscit; « et spiritus aduersus carnem, » quia spiritualia, celestia et aeterna bona appetit. Hoc bellum, vel potius discordium in anima geri hinc caro, id est spiritus: unde utriusque ducis aciem et milites disponit, et invicem opponit apostolus; ac primo carnis, dicens: « Manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, imunditia, etc. Deinde spiritus acierum instruit, subdens: « Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax. » Vide hoc bellum graphice descriptum a Prudentio in *Psychomachia*. Idem in se ali vivum descripsit S. Augustinus, lib. VIII *Confess.*, cap. xi. Audi et de eo Cassianum, collat. 4, cap. xi: « Caro, inquit, luxurias ac libidinis delectatur: spiritus ne ipsius quidem naturalibus desideriis acquiescit. Illa concepientia somno, reperi cibo; hic vigiliis et jejuniis ita signatur, ut ne ad ipsum quidem necessarium vite usum, somnum cibumque velit admittere. Illa cupit exuberare copias universis; hic ne ipsius quidem exigui panis quotidianam substantiam habent contentus est. Lavacris illi nescire, et quodlibet adulantium cunis appetit constipari; hic qualore sordium et inaccessiblem cravitate congaudet. Honoribus illa et laudibus confovelut; hic irrogatis sibi persecutioibus injurias letatur. » Vide et Thomam a Kempis in auro suo libello *De Imitatione Christi*, lib. III, cap. xv, motus nature et gratiae, hoc est, carnis et spiritus, simplici stylo, sed solerter et soliditer opponentes.

Hinc recte dixit Abbas Pmentus in *Vitis Patrum*, lib. VII, cap. xxv: «Concepientiae, puta voluntas mala, est demon non impugnans; » aut, ut ibidem ait Abbas Achilles, «est manubrium demons. »

Denique duellum hoc intelligi et geri putat Augustinus in homine peccatore sub lege, non sub gratia constituto: verum id retractat, lib. I *Retractionum*, cap. xxiv: palet enim etiam in Sanctis hoc duellum, hanc lucet esse, eoque majorum et sensibilem magis, quo magis spiritualiter vivere et carni resistere nituntur. Unde idem Au-

gustinus, serm. 43 *De Verbis Domini*: « Spiritus, inquit, concepiscit adversus carnem, in hominibus bonis, non malis, qui spiritum Dei non habent, contra quem caro concepiscit. » Praesertim vero idem in illud *Psal. LXV*: « Et factus est in pace locus eius, » hujus lucte modum describit: « Indictum, inquit, tibi bellum non solum aduersus suggestiones diaboli, sed aduersus teipsum. Tuomodo aduersus teipsum: aduersus tuam consuetudinem malam, et aduersus velutatem vita male, quae trahit ad solitam consuetudinem et refrenatur a nova; indictum enim tibi quodam nova vita, et tu vetus es; novitatis gaudio suspenderis, velutatis onere pragravare: incipit tibi esse bellum aduersum te; sed ex qua parte tibi displices, jungeris Deo; et ex qua parte jungeris Deo, idoneus eris ad vindicandum te, quia ille tecum est qui omnia superaret. Attende quod dicit apostolus: Mente servio ligi Dei, carne autem legi peccati. Unde quanta? quia displacebit tibi vita tua mala. Unde carne? quia non desunt suggestiones, et delectationes male: sed ex eo quod mente jungeris Deo, vincis quid in te non vult sequi (sollicit tuam carnem et concepientiam relucentiam). Præcessisti enim ex parte, et ex parte tardaris. Trahe te ad illum, qui te sursum tollit; profere quodam velutatis gratia, clama et dñe: «In felix ego homo, quis me liberabit a corpore mortis hujus, ab ea quo gravor? corpus enim quod corrumperit aggravat animam. » Deinde hujus lucte causam et finem modumque *Hectoris* ita describit: Quare autem permittitur ut diu contra litigies, donec absorbeant omnes cupiditates male? ut intelligas in te posnam tuam. In te ipsis est flagellum tuum, fit rixa tecum. Sic vindicator in rebello aduersus Deum, ut ipsis sibi sit bellum, qui pacem moluit habere cum Deo. Sed tene membra tua aduersus concepientias tuas malas: surrexit ira, tene tu manum conjunctus Deo. Potuit surgere, sed non inventi arma. Apud iram tuam impetus est, apud arma sunt, fit impetus inermis, et discessit iam non surgere, qui frustra surrexit. » Vide dicta Rom. vii, in fine.

HAC ENIM SIBI INVICEM ADVERSANTUR, UT NON QUICUMQUE VULTIS,ILLA FACIAS. — Velletis enim non concepiscere, non sentire motus ire, gula, libidinis, non impediri a prompta et perfecta charitate, temperantia, castitate, oratione; et tamen hoc non facitis, nec facere in hac vita potestis. Rursum, multa heroicæ virtutum opera fervide et alacriter facere velletis, sed sepe non potestis; quia resistit nimis et reluctatur caro. Pulchre Anselmus: « Concepientiae non permitunt vos implere quod vultis, nolite et vos ei permitti implere quod ipse volunt: et ita nec vos, ne illas faciatis quod vultis. » Quamvis ergo concepientiae fiant in nobis, non tamen perficiuntur, quia eis non consentit: sic et quamvis bona spiritus opera fiant, non tamen perficiuntur, quia

hinc dolore, lucta et resistencia concepientiae, plene, hilariter et perfecte ea facere non potestis.^a Hec et plura Anselmus (2).

18. **QUOD SI SPIRITUS DEICIMINI, NON ESTIS SUB LEGE.**

— Occupatio: objicere poterant Galate: Tu nos solvis a lege veteri, et ecce graviori servituli subiectis, dum perenni concepientiae ejusque rebellioni nos facis obnoxios, ut sub ea, ac consequenter sub lege quo motus hos concepientiae prohibet, gemamus. Respondet apostolus: « Si spiritu decimini, » si spiritu ac gratie institutum, ductum, impulsu sequimini, non estis sub concepientiae, sed illi dominamini, ac consequenter non estis sub lege: quia non coactione legis, aut metu penae, quam lex minatur, et transgressoribus intenta, sed spontanea ac proprio motu et spiritu, facitis quae lex jubet, et ceteris ac rostrinigis concepientiae motus quo lex prohibet.

NON ESTIS SUB LEGE — cogente scilicet et terrente, ac multo minus estis sub lege accusante et dannante: estis tamen sub lege obligante, sed ita ut sponte et liberaliter ex spiritu faciatis in que lex jubet, hinc potius videmini esse extra, vel supra legem; nec esse sub lege, sed sub spiritu. Unde legem: non esse sub lege, sed sub spiritu. Unde enumeratis fructibus spiritus, subdit: « Adversus iudeumodi non est lex. » Ita Anselmus et Theophilactus.

VII. 19. MANIFESTA SUNT OPERA CARNIS. — Hoc est opera et actus, ad quos exscusat caro, hoc est concepientiae, ut dixi vers. 47.

FORNICATIO. — Graeci addunt *porneia*, *porneia*, *adulterium*, *fornicatio*; et sic legit Ambrosius. De singulari carnis operibus vide Hieronymum, Anselmus et D. Thomas.

IMMUNDITIA. — Est inollities, qua se molles contra naturam polluent et contaminant.

INFIDELITAS. — Gestus, oscula, tactus impudicii. Hunc nihil jam respondet in Greco.

LUXURIA. — *Aeris*, *lascivia*, quevis alia libido petulantia, et, ut Hieronymus, extraordinaria; qui addit: « Ipsarum quoque opera nuptiarum non esse verendum et honeste, ac quasi sub oculis Dei fiant, ut tantum liberis servialibus, immunditiam et luxuriam nominavil Apostolus. » Quod si acceperit, si inveterundia et libido sit mortalis, puta si in opere conjugali utantur alio vase et membrorum, quam illo quod nature generatione destinavit, aut si extra vas naturale semen profundant, vel profusionis periculo se exponant; tunc enim conjuges peccant mortali libidine, que eos exclusit a regno celorum; alias ferae in coniugio venialis tantum est libido.

20. **INOLIDORUM SERVITUS.** — Graece *idolatria*, *idololatria*; servilis ergo item est quod cultus idolorum. Ita Syrus.

(1) Alioli: Ut non quicunque vultis, illa facere non dicunt, quando scilicet voluntas a vitiis concepientiae dicitur.

^a In quanto quando venialis.

^b In quanto quando venialis.

^c In quanto quando venialis.

^d In quanto quando venialis.

^e In quanto quando venialis.

^f In quanto quando venialis.

^g In quanto quando venialis.

^h In quanto quando venialis.

ⁱ In quanto quando venialis.

^j In quanto quando venialis.

^k In quanto quando venialis.

^l In quanto quando venialis.

^m In quanto quando venialis.

ⁿ In quanto quando venialis.

^o In quanto quando venialis.

^p In quanto quando venialis.

^q In quanto quando venialis.

^r In quanto quando venialis.

^s In quanto quando venialis.

^t In quanto quando venialis.

^u In quanto quando venialis.

^v In quanto quando venialis.

^w In quanto quando venialis.

^x In quanto quando venialis.

^y In quanto quando venialis.

^z In quanto quando venialis.

COMENTARIUM IN EPISTOLAM
ad Corinthus

uti gentes aliquę satis note faciunt; dicitur quod
Isaias, cap. xxviii, vers. 8: « Omnes mensa eorum
plene sunt vomiti; hi enim rationem, tempus,
et serpe castitatem ac valetudinem prodigunt, et
consequenter peccant mortaliter. Si ergo in
precedentibus Apostolus ira subiungit rixas
quasi ire perfectionem, et dissensionum secatas,
Invidie homicidia; ita et cibietatis commessionem
subjungit, quasi cibietatis perfectionem, de qua
Proverb. cap. xxxii, vers. 20: « Noli esse in con-
vivis potatorum, nec in commessionibus eorum.
»

Erosus Ad primum repondeo, epulari splendide per se
in ceme- tantum esse veniale; sed si excessus sit ad vo-
ndo- mitum usque et crapulam, esse mortale, ut dixi.
comme- **Secundo**, per accidens saepe esse mortale, quia
mpter est conjungitur cum ebrietate, libidine, detractione,
veniale- fastu, immisericordia, contemptu pauperum et
veniale aliorum; ut dires Epolo negligebat Lazarum in
gravi necessitate constitutum.

Ad secundum respondeo eodem modo. Adde, salam ex seipso, dum subdit: « Ve vobis qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortis ad miscendam ebrietatem », vel, ut hebreorum est, ad miscendam sicorem, id est inebriativa varia, erbi graffia, varia vina, fortia, que commissa magis inebriant; posterior enim hebreum hic Hebraeorum explicit prius; ergo idem est esse potentes ad bibendum vinum, quod fortis.

potentes ad imbenum vinum, quod fortis
et miscendam ebrietatem: quales multi sunt,
qui se suosque convivas inebriare student, ut,
si et convivio ebrii, suique et mentis impotes
descidant, nec hospes convivas bene excepsisse,
ne convivas hene se exceptos arbitrentur: qui
ansus et opinio brutalis est, nec hominum, sed
corrum.

Ad tertium: Ingluvies est res fœda in se, ut et
estiones fecum per nares, os, alvum, in ho-
moine fœda sunt: sed tame non homini et ra-
ni non ita repugnat, ut ei graviter contrariari
asseatur, nisi ratione homini admittat, vel cræ-
dam aut morbo conciliet, ut iam dixi. Secus
de pollutione: seminalis enim effusio a natura
Deo tantum ad prolis productionem ordinata
permitta est, ideoque matrimonii septis et le-
uis inclusa. Alias enim proles rite concepi et
cari non posset, ac proinde qui extra mariti-
um usum semen effundant, rem valde fœdum

deque difformiter rationi, naturae et Dei ordinationi faciunt, ideoque peccant mortifere.

REGNUM DEI NON CONSEQUENTUR. — Βασιλίκη τοῦ εὐ κληρουχεῖντος, regnum Dei non hereditabunt; ut Ambrosius, regni Dei hereditatem non continentur.

2. **FRUCTUS AUTEM SPIRITUS EST : CHARITAS, GAU-
DIA.** — Opponit operibus carnis, id est concupi-
scientia, « fructus, » id est opera, « Spiritus, »
scilicet a spiritu gratia procedunt, queque
opus Sanctus per suam gratiam in nobis parit
producit, ut iis Dei regnum merearum et con-

sequamur, a quo opera carnis suos operantes
excludunt.

Nola, huius fructus esse habitus, vel potius actus (fructus enim actum et opus significat) diversissimos variarum vel virtutum, vel proprietatum et effectuum, quos virtutes in anima parunt, ut est gaudium, pax, etc. Secundo, non omnes fructus Spiritus hi numerantur (omnes enim virtutes sunt fructus spiritus et gratiae, ipsiusque Spiritus Sancti); sed tantum aliqui vulgo magis conspiciunt, et operibus carnis jam enumeratis oppositi. Unde tertio, nota Aesmulus et Theophylactus, primum fructum Spiritus ponit charitatem, quia prima et nobilissima est ac exterorum patres: reliqui enim sequentes charitatem sunt fructus.

GAUDIUM — quod oritur ex conscientia serena, sancta, purgata a peccatis, vitis, animi perturbationibus; «secura enim mens est quis iuge convivium.» Et Cyriacus, lib. De Disciplina et bona pudicitia: «Voluptatem, inquit, vices voluptas est maxima: neque enim illa maior est victoria, quam qua cupiditas refertur.» E contrario fructus carnis et concupiscentiae est dolor et tristitia. Nam, ut doctet Chrysostomus, homil. 13 in Acta: «Impura voluptas similis est voluptati qua affliction scabiosum sci se scalunt. Hinc enim voluptati, que brevis est, succedit longior dolor et molestia.»

PAX — quia tranquilla mens nullis passionibus
perturbatur, ait Hieronymus. Sancti enim anima-
tentis se ferre peccatorum et pecuniarum libe-
tatem, esse in gratia et Dei amicitia, mira animi
pacis et tranquillitatis perfructum, canique in pro-
limos derivat, ut cum omnibus, quantum pos-
sunt, pacem colat. Hec pax tantum est bonus,
et exsuperat omnem sensum, sicut Apostolus Phi-
lip. iv, 7; adeoque licet nullam aliam Deus vir-
tutem possit mercede quam pacem hanc, pre-
mium dignissimum foret quod merito omnes
exaltaret ad quosvis artius arduis virtutis labo-
ris subeundos, ut pacis fruenterentur.

PATIENTIA. — Ut pacem habeas et cum aliis ser-
es, patientia est opus, et ut adversa quavis,
maxime mores aliorum tibi difformes sepe et
conditos, praestant cholericos et fastuosos,
rudester et patienter feras. Pro *patientia* grecis
ταχρηψις, id est *longanimitas*, vel, at Ambro-
sii, *lenitas*; itaque «*patientia*» proprie non est
Graecum jam.

ideoque vulgus benignitate hominis sanctitatem metitur, eaque trahi, capi, flecti et regi vult.

BONITAS. — Graece ἀγαθόν, id est bonus et be-
nevolus affectus ad benefaciendum proximo. «Bo-

Definitio nitas ergo idem est, quod beneficia, quam
Zeno Zeno Zeno definīt, ait Hieronymus: « Bonitas est
lontanitatis virtus qua prodest, sive virtus ex qua oritur utilitas, aut effectus, qui sit fons utilitatum. » Hæc evidens est nota Spiritus Sancti, eaque insignis
fuit in Christo. « Vos scitis, si petrus eum Act. x,
38, Jesum a Nazareth, quomodo unxi eum Deus
Spiritu Sancto et virtute, qui pertransit benefacia-
do et sanando omnes oppresos a diabolo,
quoniam Deus erat cum illo. » Si vis habere
Spiritum Christi. **nemini** malefac, benefac om-
nibus.

tas, sed continentia dictior, ubi adiuvo et resist
adversari voluntatis. Continentia ergo est in-
choata et militans ad pugnias castitas. **Tertio** et **Con-**
tinuitas melius, « continentia » juxta Aristotelem. gene-
ralis est virtus, aut potius complexio virtutum,
qua confinens vitorum omnes illecebras et tenta-
tiones frenat ac cohicit. « Continentia, » ait Ille-
ronymus, non solum in castitate debemus accipi-
re, sed etiam in cibo et potu: in ira quoque et
 vexatione mentis, et detrahendi libidine; inter-
modestiam autem et continentiam hoc interest,
quod modestia in viris perfectis est, consumma-

23. **MANSUETUDO.** — « Mansuetus, ait Anselmus, dicitur, quasi manu assueta, tractabilis, ductilis, flexilis; tractari, duci, pati, facere, ferre as- suetus. » Opponitur ire et amonstratio, quae nihil vult pati, nullius jugum aut mores ferre, sed nihil sese vindicare, imo pro verbis verbere redere.

terque virtutis, de quibus Salvator ait: Beati me- tes, quoniam „psi possidebunt terram; et de te- seipso: Discite a me, quoniam misericordia sum, et hu- milis, et mansuetus corde. Continguit vero in- via quidem virtutis est, sed nequum perire ad calcem: quia cupiditates adhuc in eis, qui se- confinet, cogitatione nascentur, et mentis polluent

FIDES. — Est virtus Theologia, ait Hieronymus, quae hæresi opponitur, qui credimus omnia credenda, eliam si naturam, sensum et rationis captum supererit; sed haec fides non tam est principale, licet non supererit, nec ad opus pertrahant cogitationem: non solum autem in desideriis et cupiditate continentia necessaria est, sed etiam in tribus reliquias perturbationibus, dolore sollicito, instituta et timore.¹

**Triges
Idem
acceptio**
fructus, quam radix et principium spiritus ei-
gratia. Unde *secundo*, et apud Anselmum : « *Fide-*
des, inquit, est fidelitas et veracitas in promis-
sionis, » quo opponitur fraudi et mendacio : *Spiritu*
enim Sanctus, ut dicitur *Spir. vii. 23*, est « *sta-*
bilis, certus, securus, » ac consequenter *fidelis*,
susque stabiles, veraces, fides, hoc est sui si-
miles facit. *Tertio*, non improbaribiliter cum non
nullis accipi potest fides, ut sit idem quod
credulitas, qua facile et simpliciter quis proximo
credit, non eum suspicatur fallere vel mentiri.
Sic enim, I Cor. xiiij. dicitur : *Charitas omnia*
redit, » quia scilicet non est suspicax. *Hec omnia*
fides ac candida simplicitas indicium est animi
candidi, columbi et sancti, ac consequenter
Spiritus Sancti.

MODESTIA. — *Virtus est, quae modum ponit, et moderator omnes actiones exteriores, scilicet incessum, vestimentum, sermonem, risum, hasum, ac totum hominem exterioris reele componit, proveniente ex interna mentis et passionum moderatione. Nam, ut ait Ambrosius, lib. I *Offic. xviii*: «Ex actibus exteriorioribus homo cordis nostri absconditus, aut levior, aut jactantior, aut turbidior, aut gravior, aut constantior, et purior et maturior estimatur.» Et ut Sapiens, *Ecccl. xix*, 27: «Amictus corporis, et risus dentium, et ingressus hominis enuntiant de illo.» Hinc recte praecepit S. Augustinus, in *Regula* 3: «In omnibus motibus vestris nihil fiat, quod cuiuscumque offendat aspectum, et quod vestram deceat sanctificatio.»*

CONTINENTIA — a nimis — ho et potu. id est

ADVERSUS IURISMODI NON EST LEX. — nulla est lex quæ hos fructus Spiritus et eorum observatores arguat, compescat, condemnnet; ac proinde « si spiritu ducimini, non estis sub lege, » ut dixi versus 48. eo enim respicit ac reddit.

24. QI SUNT CHRISTI, CARNEM SUAM CRUCIFIXE-
RUNT CUM VITIS ET CONCUPISCENTIIS. — Est compo-
nix p[re]cedentia antithesis, sive bell[um], quod est
inter opera carnis et fructus Spiritus, q. d. Hi sunt
milites, hec acties, hec opera tam carnis, quam
spiritus; qui vero miles est Christi, ejusque spi-
ritus agitur, vivit, militat, hic carnem suam cruci-
fixit cum vitis et concupiscientiis, id est, non
tantum vita et concupiscientia, sed ipsam car-
nem corruptam, quis fomenter concupiscentia
cum castigat et crucificit per jejunia, cibicia, la-
boris, penitentias. Ita Anselmus.

*Secundo et melius, caro non carnem proprie-
tatem habet, sed concupiscentiam in carne resi-
denter significat; ita enim accepit, capi-
vers. 17, et deinceps, q. d. Qui Christi spiritu
aguntur, hi carnem, id est concupiscentiam et
naturam vitiantur, cum suis habitualibus vitiis,
et cum suis motibus actualibus, scilicet concu-
piscentia, crucifixum et compresserunt, in-*

quit S. Augustinus, timore illo casto, qui permanet in seculo seculi, quo caveremus offendere illum quem toto corde, anima, mente diligimus. *

Nota : Concupiscentia est quasi anima; vita sunt ejus quasi potentie; concupiscentia, illius sunt actus. Hoc Christiani crucifugunt, id est compunction et mortificant eum dolore instar Christi crucifixi, qui propterea in cruce summo dolore mortificatus fuit. Alludit enim ad carnem Christi crucifixam quasi ideam et exemplar mortificationis.

**Sanc*t*ii
quinti-
pictor
carceris
cru-
cifus,
at
vita
com-
par-
mit.**

Vera. 23. Si SPIRITU VIVIENS — si internam habemus vitam et animam gratiae, spiritus et justitiae.

SPIRITO ET AMBULEMUS, — secundum spiritus et gratiae dictamen ductumque incedamus, conversemur, agamus, operemur. Graecum enim σπεύσας significat certo ordine, serie et norma incedere,

pugnas: haec enim, ut et invidiam, suscitare gloria cupidio glorie et excellentie, dum, verbi gratia, Pompeius non patitur parem, Caesar non patitur superiorum.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, hortatur ad bona opera, praesertim misericordias et beneficiorum in Christianos, maxime doctores et catechistas, utque non querant laudes et gloriam hominum, sed studeant seminar bona opera, quibus melent vitam aeternam.

Secundo, vers. 12, gloriatione Iudeorum in circumcisione opponit suam in cruce Christi, dicens: Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, in quo neque circumcisione aliiquid valeret, neque preputium, sed nova creatura.

1. Fratres, et si praoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris. 2. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. 3. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. 4. Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero. 5. Unusquisque enim onus suum portabit. 6. Communiceat autem is, qui catechizatur verbo, ei, qui se catechizat, in omnibus bonis. 7. Nolite errare: Deus non irridetur. 8. Quia enim seminaverit homo, haec et metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam. 9. Bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim suu metenus non deficientes. 10. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. 11. Videat qualibus litteris scripsi vobis mea manu. 12. Quicumque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidere, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur. 13. Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt: sed volunt vos circumcidere, ut in carne vestra glorietur. 14. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. 15. In Christo enim Jesu neque circumcisione aliiquid valeret, neque preputium, sed nova creatura. 16. Et quicumque hanc regulam

de quo dixi cap. IV, vers. 23. Alter Chrysostomus et Theophylactus, q. d. Ordine, lege et nomine Spiritus Christi et christianismi incedamus, extra hunc ordinem ad legem, ad judaismum non deflectamus, pedem non efferramus.

26. NON EFFICIAMUR INANIS GLORIE CUPIDI, —

zxxvii. id est inanis, vel vanæ gloria cupidi.

Qui enim laudem querit apud homines, inanem,

id est vacuanam, laudem querit: quia hec gloria

est quasi bulla tumida et vento inflata ac tur-

gida, sed inanis et vacua, que nihil habet rei,

soliditatis et substantiae, qua mentem et appeti-

tum hominis implore et explore valeat: plena

enim et solidi gloria, que mentem explet, tan-

tum est apud Deum. « Plene glorie, ait Hieronymus,

cupidi sunt qui gloriolum Dei desiderant,

et laudem virtute condignam, » a Deo scilicet

commendari et laudari.

INVICEM PROVOCANTES — ad rixas, litigias, iurigias, *Plena et*

solidi pugnas: haec enim, ut et invidiam, suscitare gloria *gloria* *Deo* *4*

significat certo ordine, serie et norma incedere,

recenti fuerint, pax super illos, et misericordia, et super Israel Dei. 17. De cetero nemo mihi molestus sit: ego enim stigma Domini Jesu in corpore meo porto. 18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen.

4. FRATRES, ET SI PREOCCUPATUS PUEFIT HOMO IN ALIQUO DELICTO, VOS, QUI SPIRITUALES ESTIS, HUJUS MODI INSTRUTE IN SPIRITU LENITATIS. — Nota: Praesepit hic Apostolus correptionem fraternam cuiuslibet delicti (ho. enim significat, cum sit, in aliquo delicto); oculos tamen maxime intendit, ut recte annovit Hieronymus, ad delictum, quod tota epistola est insecutus, scilicet judaismus; iubet ergo judaizantes coripi, sed leniter. Idem jussit Rom. xiv, 4: quem enim ibi vocat a infirmum in fide, a hi vocat a praoccupatum in aliquo delicto; illum ibi jubet assumi, hic instru: est enim haec epistola quasi epitome et comprehendit epistole ad Rom., cum eaque in sententis, rationibus et discurso valde consentit, ut dixi in proposito. Unde si prioribus cap. epistole ad Rom., acriter judaismus est insecutus, illi et hic; et si ultimus, id est cap. xiv et xv ad Rom., leniter istam acredimen, iubetque Judaizantes tolerari, ita et hic jubet eosdem leniter instru.

Nota: Non loquitor de obstinatis in malo: hi enim docente S. Gregorio, quia destinata malitia et voluntate peccante, dure sunt increpandi: duxilla enim, at Tertullianus, frangenda est et vi-

l
qui er-
infirmitate, non
ex-
permissa,
da pos-
ter, to-
lerando;

menta, non suadenda; sed de praoccupatis, qui in fide et moribus fragiles, recentes et imbecilles falsa Iudeorum persuasione seducti, et in judaismo aliena vita impulsu sunt: hi enim dicuntur praecopati, id est preventi, antequam lapsus advenire, vel cavere possent. Unde pro *delicto* graecē est *πρατητος*, quod lapsus non destinatum, sed casuale significat, cum quis alio recipiens, vel non advertens, in lapidem impinguens, vel in fossam incidens, ruit et collabatur.

INSTRUTE, — *zxxviii.* id est, ut Syrus, *erigit*; vel, ut magis genuina Vatablus, *instaurate, redin-*
tegrate, restituite, q. d. Scilicet restaurant artus et membra hominis lapsu luxata, ita fidem et mores luxato proximorum restaurate. Ille Erasmus putat nostrum Interpretem verisse *instaurare*, et corrupte jam legi *instruire*, pro *instaurare*. Sed non est verisimile: omnia enim exemplaria habent *instruire*: itaque recte, non verbosenus, et clariori sensu *veritate* Interpres; nam *instauratio fidei et morum*, non est aliud quam in hisdem lapsorum instruio.

IN SEMITU LENITATIS, — id est cum mansuetu-
Corre-
frater-
modo
quals
eno de-
bat?

dilige,
et
quod
voles.

Corri-
piam
modus ex
S. Au-
gustino.

Corre-
piam
modo
ad singu-
lares
consequen-
tias;
conse-
quenter enim dicere debu-
set: Considerantes vos, ne et vos tentemini; sed quia pluralis hic distribuit, et supponit pro sin-
gulis (vos enim, id est singuli vestrum), hinc apte

dictum erit, quod speciem maledicti sonuerit, si meminiri senseris que in gladio verbi Dei liberatorem hominem esse velle ab obsidione vitro. » Quod si quis impatiens motus nobis surrepat, nosque dum nobis bene monentibus irasci contingat, cogitemus, inquit, « quam non debeat super auctorum superbire peccata, quando et ipsa eorum obrogatione peccamus, cum facilius nos ira peccantis iratos, quam miseria misericordes facit. » El. S. Basilios in Reg. fusius disputatis, Reg. 31, docet Superiorum, alosque qui animalium morbos curare satagunt, debere imitari probos medicos, videlicet « ut aegris non irascantur, sed adversus morbum ipsum pugnet. »

CONSIDERANT TEIPSUM, NE ET TU TENTERIS. — Est enallage numeri: nam transit a plurali numero ad singularem; consequenter enim dicere debu-
set: Considerantes vos, ne et vos tentemini; sed quia pluralis hic distribuit, et supponit pro sin-
gulis (vos enim, id est singuli vestrum), hinc apte